

AZ EMBERI JOGOK ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS KAPCSOLATA II.

NAGY ANITA *

A tanulmányban arra vállalkoztam, hogy bemutassam a napjainkban sokat emlegetett tisztességes eljáráshoz való jog általános jellemzőit. Így kitérek a jogorvoslati jogra, a büntető-eljárás különleges garanciáira, az ártatlanság vélelmére, a védelemhez fűződő jogra, a vádról történő tájékoztatásra, és a tolmácshoz való jogra.

Kulcsszavak: fair trial, jogorvoslati jog, büntetőeljárás garanciái, fegyverek egyenlősége

Countless questions and criticisms were raised up with the effectiveness of the criminal jurisdiction in the last decades. Its fundamental reason was that the jurisdiction did not keep step with the elevation of the number of the crimes. The jurisdiction apparatus turned into overburdened and the criminal procedures were dragged out.

The aim of the study was that how the European Human Rights Convention guarantees the dragging on of the procedures. Considering the “concept of sensible time”

I was with attention to this 6th paragraph’s legal practice, since European Human Rights Convention and the existence on its basis legal practice are related tightly to the surrounding historical, political, and with its social development.

Keywords: fair trial, right of appeal, guarantee of criminal procedure law, equal of weapon

Korábban az emberi jogok és büntetőeljárás kapcsolata vonatkozásában e sorozatkötetben jelent meg ezen tanulmány első fejezete, melyben az emberi jogok és büntetőeljárás kapcsolata vonatkozásában az Európai Emberi Jogi Egyezmény viszonylatában vizsgáltam a bírósági eljáráshoz való jogot, a bírósági döntéshez való jogot, a törvény által felállított bírósághoz való jogot, a független és pártatlan bírósághoz való jogot, a nyilvános tárgyaláshoz való jogot, az eljárás ésszerű időtartamát.

Jelen tanulmányomban ennek folytatásaként a jogorvoslathoz való jog, a büntetőeljárás különleges garanciái közül az ártatlansághoz való jog, a védelemhez való jog és a tolmácshoz való jog kerül bemutatásra.

1. Jogorvoslathoz való jog

A nemzetközi emberi jogi dokumentumokban a jogorvoslathoz való jog két szinten jelenik meg: az egyezmények egyrészt az adott nemzetközi dokumentumokban garantált jogok és szabadságok megsértése esetén mindenkit megillető jogorvoslatról lényegében mint jogérvényesítésről rendelkeznek, másrészt a bírósági, ható-

* DR. NAGY ANITA
egyetemi docens
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
Bűnügyi Tudományok Intézete
anita.nagy@uni-miskolc.hu

sági döntésekkel szembeni jogorvoslatokról, vagyis a határozatok felülvizsgálatának lehetőségéről szólnak.¹ A következőkben a jogorvoslathoz való joggal most kizárólag a második értelmében, a határozatok felülvizsgálatához való jogként foglalkozunk.

Az EJEE 13. cikke kimondja:

„Bárkinek, akinek a jelen egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.”

Az EJEE-vel rokon szabályozást tartalmaz a Polgári És Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,² valamint a magyar Alkotmány 70/K. §-a, amelyek az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények bíróság előtti érvényesíthetőségéről rendelkeznek.

A magyar Alkotmány a jogorvoslathoz való jog körét tágabban határozza meg, mint az egyes nemzetközi egyezmények, sőt az európai egyezmény eredeti szövege nem tartalmaz ilyen jogosultságot.

Az Alkotmányunk 57. § (5) bekezdése szerint:

„A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.”

E rendelkezés szerint tehát a jogorvoslati jog mindenkit megillet, akinek jogát vagy jogos érdekét a bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés sérti. A „mindenki” fogalmát a törvényalkotó az eljárási törvényekben pontosítja azzal, hogy meghatározza, az eljárás mely szereplőit tekinti úgy, mint akinek joga, jogos érdeke az eljárás során sérülhetett, azaz megjelöli a jogorvoslatra jogosultak körét.³

A jogorvoslati jogosultság⁴ a magyar büntetőeljárásban elnevezését illetően eltérő lehet, figyelemmel arra, hogy az egyes eljárási szakaszokhoz más elnevezés kapcsolódik. Így például: nyomozásban panasz, felülbírálati indítvány stb.; a bíró-

¹ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Bp., 2007, 715.

² Az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát annak biztosítására, hogy

- a) minden olyan személy, akinek az egyezségokmányban elismert jogai vagy szabadságai sérelmet szenvednek, hatékony jogorvoslattal élhessen akkor is, ha a jogok megsértését hivatalos minőségben eljáró személyek követték el,
- b) a jogorvoslattal élő személy jogai tekintetében az illetékes bírói, államigazgatási vagy törvényhozó hatóság vagy az állam jogrendszere szerint illetékes más hatóság határozzon, és fejlessze a bírói jogorvoslat lehetőségeit,
- c) az illetékes hatóságok a helytállónak elismert jogorvoslatnak érvényt szerezzenek.

³ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 717.

⁴ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 718.

sági eljárásban: fellebbezés, tárgyalás tartásának kérése; rendkívüli perorvoslatok: perújítás, felülvizsgálat stb.

A jogorvoslathoz való jogból fakadó magyar alkotmányossági követelmények az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a következőképpen foglalhatók össze:

- minden ügydöntő határozat ellen biztosítani kell a jogorvoslatot,
- a jogorvoslati kérelmet más szervnek vagy azonos szerv magasabb fórumának kell elbírálnia.

Mint ahogy említettük, az Emberi Jogok Európai Egyezménye eredeti szövege nem tartalmazza a jogorvoslati jogra való jogosultságot, ez csak a későbbi, 7. kiegészítő jegyzőkönyvvel valósult meg. Ennek 2. cikke 1. pontja szerint:

„Annak, akit bíróság bűncselekmény miatt elítélt, joga van arra, hogy a bűnössége megállapítását, illetőleg a büntetés kiszabását tartalmazó ítéletet felsőbb bírósággal felülbíráltassa. E jog gyakorlását, ideértve azokat az okokat is, melyekre alapítva a jogok gyakorolhatók, jogszabályban kell szabályozni.”

Az Egyezmény a jogorvoslatot nem sorolja a korlátozhatatlan jogok közé, sőt az Egyezmény 7. kiegészítő jegyzőkönyve 2. cikkének 2. pontja maga említi a korlátozási lehetőségeket:

- kisebb jelentőségű bűncselekmények esetében,
- ha első fokon a legmagasabb bírói fórum jár el,
- ha a felmentő ítélet ellen benyújtott jogorvoslat folytán hoztak bűnösséget megállapító ítéletet.

Annak ellenére, hogy az európai egyezmény nem sorolja a jogorvoslati jogot a fair eljárás követelményei közé, ha az eljárás többfokú, a tisztességes eljárás követelményének az eljárás minden szakaszában érvényesülnie kell.⁵

2. A büntetőeljárás különleges garanciái

A 6. cikk 2. és 3. bekezdése, miután gyanúsítottakat említ, elsősorban a büntetőeljárásokra vonatkozik, és célja a gyanúsítottak jogainak különleges védelme.

„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”

„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább arra, hogy

- a) legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, melyet megért, és a leg részletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;*
- b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;*
- c) személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkezjenek ki számára ügyvédet;*

⁵ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 716.

- d) *kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását, ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;*
- e) *ingyenes tolmács álljon rendelkezésre, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.*

Az Egyezmény cikkei közül ennek a cikknek alakult ki a legnagyobb esetjoga. A Bíróság elé került ügyek mintegy harmada e cikkel kapcsolatos.⁶ Ennek okai egyrészt abban keresendők, hogy a cikk által deklarált elvek az egész polgári- és büntetőeljárást felölelik, annak minden szakában érvényesülniük kell. Másrészt szerepet játszik az elhúzódó pertartamokkal kapcsolatos kérelmek hatalmas mennyisége.

3. Az ártatlanság véelme

Az ártatlanság véelmének elvét – bármilyen büntető jogi ügyben történő eljárásról legyen is szó – mint eljárásjogi garanciát mindig érvényesíteni kell. Az ártatlanságot az eljárás minden egyes szakaszában – a jogerős ítélet meghozatalának időpontjáig – vélelmezni kell. Az ítélet meghozatala előtt állami szerv, illetve állami hatóság képviselője az egyén bűnösségére utaló nyilatkozatot nem tehet. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hatóságok az elkövetett cselekményekről és az elkövetőkről nem tájékoztathatják a lakosságot. A bűncselekmény elkövetésére vonatkozó gyanú tényének kinyilvánítása, annak közlése, hogy letartóztatások történtek, illetve hogy beismertő vallomások léteznek, nem jelenti a védelem megsértését.⁷

Az ártatlanság véelmének elve a Bíróság szerint sérelmet szenved akkor is, ha a vádlottat „bűnösnek” nem mondják ki ugyan, de más részekből erre következtethetünk, például az ítélet indoklásából (rágalmazás miatt indított magánvádas eljárásról volt szó). A Minelli-ügy kapcsán hozott elvi megállapítás érdekessége, hogy a svájci bíróság döntésében a vádlott bűnösségére utaló közvetlen megállapítás egyáltalán nem szerepelt. A zürichi bíróság a büntetőjogi igény elévülése miatt az eljárást megszüntette, a megszüntetésről szóló határozatban azonban Minelli urat a perköltség és a magánvádló kiadásainak részbeni megtérítésére kötelezte. E döntést azzal indokolta, hogy Minellit – az igény el nem évülése esetén – „minden valószínűség szerint elítélték volna”. A Strasbourgi Bíróság a bűnösségre utaló ilyen homályos feltételezést az ártatlanság véelmét sértő megállapításként könyvelt el. Az ártatlanság véelmének elve nemcsak az EJEE szövegében, de a Polgári És Politikai Jogok Egyezségokmányában⁸ és a magyar Alkotmányban⁹ is megtalálható.

⁶ GRÁD A.: i. m. 214.

⁷ 7986/77. sz. panasz, Decision and Reports, No. 13. 76. In: MAVI V.: *Az Európa Tanács...* i. m. 156.

⁸ A Polgári És Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikkének 2. pontja kimondja: „Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintse mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.”

⁹ A magyar Alkotmány 57. § (2) bekezdése szerint: „A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.”

Bár az idézett jogszabályok szóhasználatukban némiképp eltérnek, lényegében azonos követelményeket tartalmaznak, melynek címzettje a büntetőügyekben eljáró valamennyi hatóság. Így azzal a személlyel szemben, akinek bűnössége még nem nyert bizonyítást, nem alkalmazhatók olyan jogkövetkezmények, amelyek a bűnösség megállapításához kötődnek. Az ártatlanság véelme magában foglalja azt is, hogy azzal szemben, akinek bűnösségét az eljárás során nem sikerült bizonyítani és ezért elítélésére nem kerül sor, a határozat indokolása sem tartalmazhat olyan kifejezést, amelyből a bűnösségre lehet következtetni. Az ártatlanság véelme abszolút jog: korlátozására nincs lehetőség,¹⁰ ugyanakkor, mint ahogy arra az Alkotmánybíróság¹¹ is utal, az ártatlanság véelme nem értelmezhető úgy, hogy a gyanúsítottal szemben az eljáró hatóságok ne alkalmazhatnának bizonyos – alapjogokat is korlátozó – intézkedéseket. Így nem jelenti az ártatlanság véelmének sérelmét a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések elrendelése sem, ha a törvény által előírt esetekben és eljárásban, tehát megfelelő garanciákkal körülbástyázva kerül rá sor. Ugyancsak nem akadályozza az ártatlanság véelme annak, hogy fegyelmi testületek az eljárás jogerős befejezése előtt fegyelmi büntetést szabjanak ki, vagy más intézkedést alkalmazzanak.

Magyarországgal kapcsolatos döntés a Kokavec c. Magyarország¹² ügyben született, melyben a Bíróság megállapította, hogy mivel a panaszost mind az elsőfokú, mind a Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól, nem tekinthető az Egyezmény 34. cikke értelmében áldozatnak. A panaszosnak tehát nem sikerült bizonyítania, hogy az ártatlanság véelme sérült az ügyben.

¹⁰ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 720.

¹¹ 941/B/1995 AB határozat, ABH 1996, 548.; 39/1997. (VII. 1) AB-határozat ABH 1997, 263.

¹² Kokavec c. Magyarország, döntés a panasz elfogadhatóságáról, No. 27312/95 1999. április 20.: A panaszos üzletembert 1994 márciusában letartóztatták Z. D. emberölésében való részvétel gyanújával, majd négy nap múlva előzetes letartóztatásba helyezték. Ezzel egyidőben átkutatták a lakását és üzlethelységeit, és lefoglaltak csaknem 4 millió forintot. Az alapos gyanút tanúvallomások és egy előzetes patológiai vélemény támasztotta alá. A panaszos szabadlábra helyezési kérelmét a bíróság a szökés és az összejátszás veszélyére tekintettel rendre elutasította. 1994 májusában az illetékes ügyész kihallgatta a panaszost, amikor is úgy nyilatkozott, hogy elégedett a fogvatartás körülményeivel. Két héttel később az ügyészség ellenőrzést végzett a börtünben, de a panaszos ekkor sem emelt kifogást a fogvatartásának körülményeivel kapcsolatban. Néhány kivétellel, amikor a panaszos kérte, hogy gyakrabban és hosszabb ideig zuhanyozhasson, illetve kifogásolta, hogy egy roma származású fogollyal kellett megosztania a celláját, mindig úgy nyilatkozott, hogy elégedett a fogvatartás körülményeivel. 1995 augusztusában megszületett a vádirat a panaszos ellen előre megfontoltan elkövetett szándékos emberölésre való felbujtás és löfegyverrel és lőszerezéssel való visszaélés tárgyában. A panaszost csak 1996 februárjában helyezték szabadlábra. Később a bíróság az emberölés tárgyában kellő bizonyíték hiányában felmentette, de a lőszerezéssel való visszaélés tekintetében pénzbírságra ítélte.
<http://irm.gov.hu/download/kokavec.doc/kokavec.doc>

A magyar Alkotmánybíróság¹³ az ártatlanság vélelmének elvét a következőképpen összegezte:

„Az Alkotmány az alapvető jogok és kötelességek között, az 57. § (2) bekezdésében, rendelkezik az ártatlanság vélelméről. (...) Hasonló rendelkezéseket tartalmaz a büntetőeljárás törvény 7. §-a is. Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a büntetőeljárásban a terhelt számára kedvező eljárásjogi helyzetet teremt, melynek lényegét a büntetőeljárás törvény a terhelt egész eljáráson végigvonuló ügyféli jellegű jogosultságaiban és a jogok tiszteletben tartására irányuló hatósági kötelezettségekben fejezi ki.

Az ártatlanság vélelmének következménye, hogy a büntetőeljárásban a bizonyítási teher nem a terheltre, hanem a büntetőügyekben eljáró hatóságokra hárul. A hatóságok bizonyítási kötelezettsége nem merül ki a bűnösségre vonatkozó tények feltárásában és értékelésében. A büntetőeljárás törvény hangsúlyozza a minden oldalú bizonyítási kötelezettséget, s előírja, hogy az eljáró hatóságok a terhelt javára szóló körülményeket is tisztázzák. Az ártatlanság vélelmének lényegéből következik végül az a követelmény, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségét (bűnösségét) csak akkor állapíthatja meg jogerős bírói ítélet, ha azt kétséget kizáróan bizonyítást nyert. Ezt tartalmazza büntetőeljárás törvény 4. § (2) bekezdése is.

„A kétséget kizáróan nem bizonyított tényt a terhelt terhére értékelni nem lehet.” (in dubio pro reo)

Az ártatlanság vélelmén túlmenően a terheltet számos egyéb jogosultsággal védi az Egyezmény 6. cikke, melyek közül kiemelkedik a védelem joga.

4. A védelemhez fűződő jog

Hasonlóan az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 3. pontja is tartalmazza a védelemhez való jog részjogosítványait. Így:

„Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra:

- a legrovidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztatásuk az ellene emelt vád természetéről és okáról,
- megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkeznek védelme előkészítésére és az általa választott védővel való érintkezésre,
- indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét,
- a tárgyaláson személyesen jelen lehessen, személyesen vagy az általa választott védő útján védekezhessen, amennyiben védője nincsen, tájékoztatásuk a védő választására vonatkozó jogáról, és minden olyan esetben, ha az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, és pedig ingyenesen, amennyiben nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges anyagi eszközökkel,

¹³ 1284/B/1990. AB-határozat, ABH 1991, 562–563.

kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelen lehessenek és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk, díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet, ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.”

A védelem jogát tekintve így, az EJEE és Polgári És Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján a következő minimumkövetelmények állapíthatók meg:¹⁴

a tájékoztatáshoz való jog,
a védekezés megfelelő előkészítéséhez való jog,
a tárgyaláson való személyes jelenléthez való jog, a védőhöz való jog,
a fegyverek egyenlőségéhez való jog,
az ingyenes tolmácshoz való jog.

A fenti követelményeket a magyar Alkotmány általánosan fogalmazza meg. Az 57. § (3) bekezdésének első mondata így rendelkezik:

„A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga.”

A 6. cikk 3. paragrafusának rendelkezései – mint minimális garanciák – értelemszerűen csak a büntető ügyekben való eljárás során kerülnek alkalmazásra. Fontos tényező, hogy a felsorolt jogok ténylegesen a garanciák minimumát jelentik, a részes államok a fair eljárás kötelezettségének pusztán e jogok maradéktalan érvényesítése által még nem tesznek eleget: ahhoz a 6. cikk 1. és 2. paragrafusában foglaltak érvényesítésére is szükség van. Vagyis a tisztességes eljárás a 6. cikk összes garanciáinak érvényesítését feltételezi. Ezt az esetjog is egyértelműen bizonyítja: így például a strassbourgi szervek a minimális garanciák megsértésére vonatkozó állításokat eleve nem vizsgálják, amennyiben bizonyítani tudják a 6. cikk 1. paragrafusában rögzített garanciák valamelyike megsértésének tényét.¹⁵

A védelem jogával kapcsolatos a következő két ügy is, amely tanulságul szolgálhat: A már felhozott Kokavec c. Magyarország¹⁶ ügyben a panaszos arra hivatkozott, hogy mivel nem volt kellően informálva az ellene felhozott vádokról, nem tudta megfelelő mértékben gyakorolni a védelemhez fűződő jogait. A Bíróság ebben az esetben is megtagadta a panasz elfogadását arra hivatkozva, hogy mivel a panaszost felmentették, nem minősül az Egyezmény 34. cikke szerinti áldozatnak.

A büntetőeljárással kapcsolatos Dallos c. Magyarország¹⁷ ügyben a panaszos fenntartotta, hogy a bíróság ítéletében úgy találta bűnösnek, hogy a vádiratban az

¹⁴ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 724.

¹⁵ MAVI V.: i. m. 158.

¹⁶ Kokavec c. Magyarország <http://irm.gov.hu/download/kokavec.doc/kokavec.doc>

¹⁷ Dallos c. Magyarország, 29082/95, Judgement of 1 March 2001: A panaszos ellen 1992 novemberében indult büntetőeljárás sikkasztás és hűtlen kezelés alapos gyanújával. 1993 júniusában a Keszthelyi Városi Bíróság egy év és négy hónap szabadságvesztésre, illetve

alapjául szolgáló tényeknek nem mindegyike került megjelölésre. Így nemcsak a vádokról való megfelelő tájékoztatáshoz fűződő joga, hanem a védelemhez fűződő joga is sérült, mivel azt megfelelő vádirat hiányában nem tudta hatékonyan gyakorolni. A Bizottság eljárásában a vád lényeges voltára hivatkozva, illetve kiemelve, hogy a panaszos nem látta bizonyítottan előre az átminősítés lehetőségét, sérült a 6. cikk 3. bekezdésének a) pontjában szereplő jog.

A bíróság ezzel szemben az eset összes körülményeinek vizsgálata során rámutatott a vádirat részletességének szükségességére, amely alapján nemcsak a vád tárgyát, hanem az állítólagosan elkövetett cselekmények és büntetőjogi minősítésük részletes leírását is tartalmaznia kell. Bár a panaszos nem látta előre, hogy a bűncselekményt átminősítik, és ez valóban hatott a védekezési lehetőségeire, a Legfelsőbb Bíróság teljesen felülvizsgálta a panaszos ügyét, mind anyagi jogi, mind eljárási jogi szempontból, és végső soron ő döntött a panaszos felelősségre vonásáról a csalás vádjában. Lévén, hogy a Legfelsőbb Bíróság előtt folyó eljárásban a módosított vád tekintetében a panaszos élhetett a védelemhez fűződő jogával, a korábbi eljárásbeli hibákat ez az eljárás orvosolta, tehát a 6. cikkben felsorolt jogok nem sérültek.

Ezt követően tekintsük át részletesen a védelemhez való jog részjogosítványait.

5. A vádról történő megfelelő tájékoztatás

A védekezés előfeltétele ez, hiszen ekkor tudja meg a vádlott, mi ellen kell védekeznie. A tájékoztatás pedig akkor megfelelő, ha a védekezés előkészítését, gyakorlását lehetővé teszi, vagyis érthetően és részletesen mind a ténybeli, mind a jogi alapokat a vádlott tudomására hozza a „legrövidebb időn” belül. Ekkor nem kötelező a bizonyítékokat is bemutatni, vagy megnevezni.

A legrövidebb idő mértékére mindig az egyedi körülmények mérlegelése ad választ. Mikor köteles azonban az állam illetékes szerve tájékoztatni a gyanúsítottat vagy vádlottat az ellen felhozott vádról?

Az őrizetbe vett személyeknél az Egyezmény 5 cikk (2) bekezdése alkalmazandó:

“Minden letartóztatott személyt haladéktalanul az általa értett nyelven tájékoztatni kell letartóztatása okairól és az ellen felhozott vádokról”.

A vádról való megfelelő tájékoztatás joga az egyezségokmány 6. cikk (3) bekezdése a) pontja szerint azt jelenti, hogy a terheltet a „legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról.”

pénzbüntetésre ítélte. A fellebbezési eljárásban az illetékes bíróság nagy értékre elkövetett csalásnak minősítette a cselekményt. A panaszos felülvizsgálati kérelmében utalt arra, hogy a cselekmény átminősítésével sérült a büntetőeljárás törvény 9. § (2) bekezdése, amely törvényes vád meglétét kívánja meg büntetőeljárás feltételeként. A Legfelsőbb Bíróság elutasította a felülvizsgálati kérelmet, arra hivatkozva, hogy a vádirat tartalmazta azokat a tényeket, amelyekre a sérelmezett ítélet alapult.

<http://www.im.hu/download/dallos1.doc/dallos1.doc>

A két garancia között azonban lényeges különbség van. Az 5. cikk 2. paragrafusa a jogszerűen őrizetbe vett vagy letartóztatott személy tájékoztatására vonatkozik. E tájékoztatási kötelezettség az őrizetbe vétel vagy letartóztatás okának – szóban vagy írásban történő – közlését feltételezi, az okok részletes kifejtésére, az elkövetés gyanúját alátámasztó bizonyítékok bemutatására nincs szükség.¹⁸

Ugyanakkor a 6. cikk 3. paragrafusának a) pontjában szereplő tájékoztatási kötelezettség a büntetőjogi vád fennállásával összefüggő tájékoztatási követelményt fogalmaz meg.¹⁹

A terheltet – az általa értett nyelven – a vád lényegéről kell tájékoztatni, amihez azonban semmiféle formai követelmény nem társul, így az írásbeli tájékoztatás sem, ugyanakkor a tájékoztatásnak tartalmaznia kell a védelem előkészítéséhez szükséges információkat. Bár az írásbeli forma nem előírás a tájékoztatás igazolásához, ha terhelttel olyan határozatot (pl. letartóztatási parancs) közöltek, amely a vád természetéről információkat tartalmaz, a hatóságok teljesítik az Egyezményben foglalt tájékoztatási követelményt.²⁰

A részletes tájékoztatásnak a tény- és jogkérdéseket is tartalmaznia kell, mivel azok ismerete nélkül a védekezéshez való felkészülés lehetősége nem biztosított.²¹ A felrótt cselekmények jogi minősítését egyértelműen kell megfogalmazni, s a bírósági eljárás során e minősítést módosítani elvileg nem lehet: hiszen ilyen esetekben a vádlott megalapozottan hivatkozhat a védekezés megfelelő előkészítése lehetőségének hiányára.²² Amennyiben mégis módosításra kerül sor, úgy arról időben kell tájékoztatni a vádlottat (védőjét).²³

A szabadlábon lévő gyanúsítottal szemben két lehetséges „szélső” időhatár létezhet:

- a legkorábbi időpont, amikor ellene megindul az eljárás (nyomozás),
- a legkésőbbi, amikor a vádemelés a bíróság előtt megtörténik.

Végül is a 6. cikk (3) a) pont alapján azt mondhatjuk, hogy a tájékoztatási kötelezettség a személy ellen megindított nyomozással kezdődik. Ettől számítandó a „legrövidebb idő”. Ezt támasztja alá az is, hogy a védekezésnek sokszor már a nyomozati szakban el kell kezdődnie, és ez csak úgy lehetséges, ha a gyanúsított és jogi képviselője tudja, mi ellen kell védekeznie.

6. A védekezéshez szükséges idő és eszközök biztosítása

„rendelkezzék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel”

A vádlott és képviselője számára elegendő időt kell hagyni a védelem előkészítésére. A panaszok számát tekintve a strassbourgi szerveknél ritkán fordul elő olyan beadvány, amelyben a védelem előkészítésére biztosított idő rövidegét sérelmeznék. Ez az idő nincs is in abstracto meghatározva, hanem az elegendő idő mértékét

¹⁸ 9614/81.sz. panasz, Decision and Reports, No. 34, 121.

¹⁹ MAVI V.: i. m. 159.

²⁰ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 724.

²¹ 7628/28 sz. panasz. Decisions and Reports, No. 9, 169.

²² 8490/79 sz. panasz. Decisions and Reports, No.22, 142.

²³ Case of Chichilian and Ekindjian, judgement of 28 November 1989. Series A. No. 162, 53.

mindig az egyedi körülmények mérlegelése alapján lehet megállapítani²⁴ (pl. az ügy bonyolultsága, a vádlott elérhetősége).

A védekezéshez való jog fontos eleme a peranyaghoz való hozzájutás, amely a Bíróság gyakorlata szerint bizonyos korlátozásoknak alávethető, mint pl. nemzetbiztonsági érdekek, államtitkok védelme esetén, más személyek jogainak védelme címén.

Számos panaszt eredményeztek Strassbourghban a védővel való kapcsolattartás során felmerülő problémák. Bár kifejezetten a védővel való kapcsolattartás lehetősége nincs biztosítva a vádlott számára, az Egyezményben mégis ez is hozzátartozik a védekezéshez való joghoz.

A bíróság az *S. v. Switzerland* ügyben²⁵ leszögezte: alapvető joga a vádlottnak, hogy védőjével kommunikáljon harmadik személy hallótávolságán kívül. Ez egyenesen következik a védő és vádlott közt meglévő bizalmi viszonyból és a védekezéshez való jogból. A kapcsolattartás olyan korlátozása, mint pl. lehallgatás, a védő átkutatása stb. önmagukban összeegyeztethetetlenek az Egyezménnyel.

Lehetőség van azonban a jog korlátozására, ha az állam, illetve az illetékes hatóság olyan kivételes körülményre hivatkozik, mely igazolja a védővel való kapcsolattartás ezirányú korlátozását. Ilyen kivételes körülmény elsősorban az lehet, ha a védő visszaél helyzetével, és ezáltal veszélyezteti a nyomozás érdekeit, az intézményét rendjét stb. Az előbb említett ügyben Svájc azzal érvelt, hogy a korlátozása a védővel való kapcsolattartásnak megelőzte a vádlottak összejátszását a védőkön keresztül. A Bíróság szerint azonban, ha erre volt is esély, ez nem olyan súlyos sérelme az államnak, hogy korlátozni lehetne következményeként a védővel való kapcsolattartás alapvető jogát.

Egy, a fentihez hasonló ügyben – a *Can*-ügyben²⁶ – békés megegyezés, egyezség született a panaszos Elson Can török állampolgár és a bepanaszolt osztrák kormány között. Itt a bíróság nem hozott ítéletet, hanem tudomásul vette a felek között létrejött egyezséget. Az ügyben Cant az osztrák hatóságok gyűjtogatás gyanúja miatt őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatásba helyezték. Fogvatartása során konzultált ügyvédjével, de – mivel az osztrák büntetőeljárás törvény az előzetes letartóztatásban lévő személy ügyvédjével való megbeszéléseit, amennyiben a letartóztatás óta a bizonyítékok megsemmisítésének veszélye volt, a vádirat benyújtásáig csak egy bírósági tisztviselő jelenlétében engedte meg – egy bírósági tisztviselő jelen volt

²⁴ BLUTMAN L.: Az igazságos tárgyalás elve az Emberi Jogok Európai Egyezményében. *Magyar Jog*, 1992, 8, 458.

²⁵ *S. v. Switzerland* judgement of 28 Nov 1991: „A bíróság megítélése szerint a vádlott joga az ügyvédjével való – harmadik személy hallótávolságon belül történő jelenléte nélkül – érintkezéshez egy demokratikus társadalomban érvényesülő fair eljárás alapkövetelményének része, s az az Egyezmény 6. cikk 3) paragrafusa c) pontja által rögzítettekkel vezethető le. Ha az ügyvédnek a megbízójával való érintkezés lehetősége nem biztosított, illetve ha a megbízó őt bizalmas jellegű – felügyelet nélkül történő – utasításokkal nem láthatja el, úgy a védelemben való közreműködés hasznossága is jelentős mértékben csökken. <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1991/54.html>

²⁶ 9300/81 *Can v. Austria*, *Decision and Reports*, No. 35, 46.

a beszélgetésnél. Az osztrák kormány előtt a panasz benyújtását követően nyilvánvalóvá vált, hogy ez az Egyezmény olyan kihívó megsértése, ami miatt el fogják marasztalni, ezért jobbnak látta békés megegyezés kötését a panaszossal.²⁷

A védekezés megfelelő előkészítéséhez való jog tulajdonképpen már a fegyverek egyenlőségének elvét vetíti előre, a vád és a védelem azonos felkészülésének biztosítékeként. Nem jelenti ugyanakkor azt, hogy a titkos iratokba való betekintés ne lenne korlátozható, a védelem azonban teljes mértékben nem zárható el az akta tanulmányozásától. Eleget tesz ennek a követelménynek az, ha a terhelt személyesen nem, de védője tanulmányozhatja az iratokat.^{28–29}

A 6. cikk 3. paragrafusa a) pontjának egyik legproblematisabb aspektusa a nyelvi követelmény: a bűncselekménnyel vádolt személyt olyan nyelven kell tájékoztatni, melyet megért.

A bűncselekménnyel vádolt személy tájékoztatása az általa értett nyelven egyúttal azt is jelenti, hogy az eljáró hatóság (bírság) mentesülhet az ún. „egzotikus” nyelveken történő tájékoztatási kötelezettség alól, elsősorban akkor, amikor az érintett személy az ellene felhozott vád lényegét egy gyakrabban használt és általa ismert nyelven (pl. angol, francia stb.) is meg tudja érteni.³⁰

A Kamasinski v. Austria ügyben (amely ügy egy amerikai állampolgár Ausztriában történő büntetőjogi felelősségrevonásával és elítélésével volt összefüggésben) a Bírság az alábbiakat állapította meg:³¹

- A rendőrségi kihallgatás során a panaszos sérelmesnek tartotta, hogy a kihallgatási jegyzőkönyv csak német nyelven készült, vagyis annak tartalmát nem értette, ezért a jegyzőkönyv aláírását is megtagadta. A Strassbourgi Bí-

²⁷ A strassbourgi eljárás egyik jellegzetessége azonban az, hogy ha már egyszer benyújtották a panaszt, a bíróság csak akkor engedí megszüntetni az eljárást a felek kérelmére, ha bizonyosságot szerez arról, hogy az egyezés megfelelő az Egyezmény követelményeinek. Itt a Can-ügyben az egyezés jóváhagyásának az volt a feltétele, hogy az osztrák kormány kötelezettséget vállalt: a büntető eljárási törvény 45 §. (3) bekezdésének olyan tartalmú módosítását fogja javasolni, mely kivételes esetekre korlátozza a gyanúsított és védője érintkezésének ellenőrzését.

²⁸ Kamasinski v. Austria, 9783/82, Judgement of 19 Dec 1989.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1989/24.html?query=Kamasinski>

²⁹ A magyar Alkotmánybíróság többször foglalkozott az államtitkot tartalmazó iratok megismerésének lehetőségével, így a 25/1991. számú határozatában megállapította: „ezen rendelkezés alapján tehát maga a megismerés biztosított, azonban a védelemre való felkészülés jelentős mértékben megnehezül.”; valamint a 6/1998. számú határozatában, mely szerint: „a védelem hatékonysága nemcsak a vádirat, hanem minden, az ügyész és a bíróság rendelkezésére álló irat tekintetében, éppen a védelemre való felkészülés biztosítása érdekében megköveteli, hogy azokat – alább kifejtett megkülönböztetések szerint – a terhelt és a védő ne csak a bíróságon, a hatóság által használt példányt használva tanulmányozhassa, hanem azokról kizárólagos használatra szolgáló másolatot kapjon, és azt magával is vihesse.”

³⁰ MAVI V.: i. m. 160.

³¹ MAVI V.: uo. 160.

róság döntésében megállapította, hogy a kihallgatás jegyzőkönyvének angolra történő fordítására nem volt szükség, hiszen Kamasinski válaszolni tudott tolmács segítségével a feltett kérdésekre, lehetőség volt a saját véleményének kifejtésére is.

- A panaszos kifogásolta, hogy a vádiratot angol nyelven nem kapta meg, a német nyelven megfogalmazott szövegét pedig egyszerűen felolvasták a bíróság előkészítő ülésén.

A Bizottság az ügy tárgyalása során egyértelműen leszögezte, hogy a 6. cikk 3. paragrafusának a) pontja által előírt tájékoztatási kötelezettség nem értelmezhető úgy, hogy a tájékoztatást minden esetben írásban kell megadni.³² A Bíróság azonban árnyaltabban fogalmazott: „az eljárás nyelvét nem ismerő terhelt ténylegesen hátrányos helyzetbe kerülhet, ha az általa értett nyelven a vádiratot írásban nem kapja meg.”³³

A Bíróság ebben az ügyben Ausztriát azért nem marasztalta el, mert a peranyagból egyértelmű megállapítást nyert, hogy sem a terhelt, sem a védője a vádirat angol nyelvű fordítását nem igényelte.

- A panaszos azt is kifogásolta, hogy a tárgyalás során a tolmácsolás nem volt teljes, az ott elhangzottak egy részét a tolmács nem fordította le.

A strassbourgi szervek a tolmácsolás ezen formáját nem tartották sérelmesnek, mivel a vádlott az elhangzottak lényegét meg tudta érteni. Ezenkívül felhívták a panaszos figyelmét arra, hogy a tárgyalás során a tolmácsolás minőségét sem ő, sem pedig a védője nem kifogásolta.³⁴

- A panaszos azt is kifogásolta, hogy az ítéletet vele nem közölték írásban az általa értett nyelven, illetve a tolmácsolás hiányos volt, mivel a tolmács csak a rendelkező részt fordította le.

A bíróság határozata alapján egyértelműen meg lehetett állapítani, hogy a panaszos a bűnösséget érintő döntést, a kiszabott büntetést, a megtámadás lehetőségét, az ítéletet meg tudta érteni, tehát az ítélet idegen nyelvre történő fordításának, illetve teljes szövegének tolmácsolására nincs szükség.³⁵

A védelemhez való joghoz tartozik még, amiről szólnunk kell, az ún. „Miranda-figyelmeztetés”, amely nevét az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának 1966-ban a *Miranda v. Arizona* ügyben hozott ítéletéről kapta. Ennek a követelménynek a lényege az, hogy a terheltet kihallgatásának kezdetén figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt a kihallgatás során bármikor megtagadhatja, s amit mond, bizonyítékként felhasználható³⁶ (hiszen tudvalevő, hogy a terhelti vallomás nemcsak a terhelt ellen, hanem javára is felhasználható: enyhítő körülmények).

³² A Bizottság döntésének 138. §-a, Series A, No.168, 53.

³³ Kamasinski case 79. §.

³⁴ Kamasinski case 82–83. §.

³⁵ Kamasinski case 85. §.

³⁶ *Miranda v. Arizona*, 384 U. S.436 (1966) In: HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 726.

7. A tárgyaláson való személyes jelenléthez és védőhöz való jog

Az Egyezmény 6. cikkének 6. pontja c) pontja szerint:

„(...) személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök a védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.”

A védelemhez való jog elemei közé tartozik, hogy a védekezés jogát a terhelt személyesen is gyakorolhatja. Nincs joga viszont a személyes védekezéshez a vádlottnak, ha az állam joga az adott ügyfajta ügyvédkényszer, azaz védőkényszer ír elő. A védőhöz való jog realizálódhat úgy, hogy a vádlott maga választ védőt a saját költségére (meghatalmazott védő), vagy úgy, hogy a bíróság (rendőrség, ügyészség) ingyenes, kirendelt védőt biztosít számára.

Az ingyenes jogi segítségnek (amely védő kirendelésével valósul meg) két feltétele van:

- a vádlott anyagi helyzete nem teszi lehetővé számára az ügyvéd meghatalmazását, és
- az igazságszolgáltatás érdekei úgy kívánják.

A vádlott anyagi helyzetének megítélése mindig mérlegelés kérdése, míg az igazságszolgáltatás érdekeivel kapcsolatos kritériumokat a Bíróság tételesen meghatározta:

- a bűncselekmény súlyossága (mennyi a lehetséges maximális büntetés)
- az ügy bonyolultsága,
- a vádlott személyi helyzete (az iskolázottságtól a családi háttérig).

Ezen feltételt elemzi a Bíróság a *Quaranta v. Switzerland*³⁷ esetben.

A vitathatatlanul rossz anyagi körülmények között élő, szakképzetlen, érzelmileg instabil, kábítószerélvező panaszos (védőnek számára hivatalból való kirendelésére irányuló) kérelmét a svájci katonai bíróság – az ügy csekély súlyára hivatkozással – rendre elutasította. A Strassbourgi Bíróság szerint az igazság (de főképp a gyanúsított) érdekében ki kellett volna rendelni védőt, mégpedig a következő indokok alapján:

- a bűncselekmény (kábitószerfogyasztás) 3 évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető a belső jog szerint,
- bár az ügy nem volt különösen bonyolult, ám kimenetele a panaszos számára nagy jelentőséggel bírt: a próbaidő alatt elkövetett bűncselekménnyről lévén szó, korábbi felfüggesztett büntetésének végrehajtását rendelte el a bíróság,
- a panaszos személyisége, mely őt megakadályozta önmaga hatékony védelmében.

Korlátozható-e a védőhöz való jog?

A figyelmet ezzel kapcsolatosan arra érdemes felhívni, hogy a személyesen történő védekezéshez való jog nem értelmezhető abszolút jogként, olyan jogként,

³⁷ *Quaranta v. Switzerland case*, judgement of 24 May 1991, 23/1990/214/270.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1991/33.html?query=Quaranta>

amelyet az egyén minden esetben, mindennemű korlátozás nélkül érvényesíthet. A kérdésben való döntés során a belső jog vonatkozó rendelkezéseire és az eljáró bíróság hatáskörével kapcsolatos szabályokra is tekintettel kell és lehet lenni. Vagyis a személyesen történő védekezés lehetőségének elutasítása (állami védőkijelölés) önmagában nem minősíthető az Egyezmény megsértésének.³⁸

A korábbi gyakorlat szerint a védő kirendelésénél a kirendelt védő személyére vonatkozóan nem kellett figyelembe venni a vádlott véleményét. Az újabb esetjogban már kifejeződik, hogy esetenként fontos lehet a vádlott bevonása a védő kiválasztásába, a jog hatékony érvényesülése érdekében.

Elvileg a „hivatalból” kirendelt védőt a terhelt nem választhatja meg. E téren az Egyezmény alapján kialakult esetjogban tükröződő követelményekhez képest is nagy előrelépést tesz az új büntetőeljárás törvényünk (1998. évi XIX. törvény), amikor feljogosítja a terheltet arra, hogy – indokoltan – más védő kirendelését kérje. A Strassbourgi Bíróság ezzel kapcsolatosan annyit szögezett le, hogy a terheltnek a védő személye elleni tiltakozását lehetőség szerint figyelembe kell venni, ez azonban nem jelenti azt, hogy a kirendelés esetén a terhelt feltétlenül maga választhatná meg a védőjét.³⁹

Az ingyenes jogi segítségnek ténylegesnek és hatékornak kell lennie. A védő pusztán kirendelése még nem elégíti ki ezt a követelményt. A kirendelt védő köteles megfelelően eleget tenni a feladatának, ha pedig ezt bármilyen okból nem tenné meg, a bíróság köteles rászorítani feladata elvégzésére, vagy másik védőt rendel ki. Így pl. az „Artico-ügyben”⁴⁰, amelyben a bíróság által kirendelt védő más elfoglaltsága miatt nem kívánta tisztét ellátni és nem merült el az ügy részleteiben, így nem ismerte fel, hogy az elévül, és kizárja a vádlott felelősségre vonását. Az ügy a Strassbourgi Bíróság elé került.

Az olasz kormány védekezésében arra hivatkozott, hogy az állam eleget tett a 6. cikk 3/c. pontjában foglalt követelményeknek azzal, hogy biztosította a védő kirendelését. Ezt az érvelést azonban a Bíróság nem fogadhatta el, mivel, hangsúlyozta, hogy bár az államnak nem kell helytállnia a védői működés minden hiányosságáért, mégis gondoskodnia kell arról, hogy a védelem hatékony legyen, mert az Egyezmény nem egyszerűen védői közreműködést ír elő, hanem hatékony védelem biztosítását kívánja meg.

Ugyancsak a ténylegesség és hatékonyság követelményéből ered, hogy amennyiben a kirendelt védő nem eléggé kvalifikált az ügghöz, vagy a vádlottal való viszonya megromlott (nem a vádlott hibájából), és ez akadályozza a védelmet, a bíróságnak új védő kirendeléséről kell gondoskodnia. A védekezéshez való jog azonban nem foglalja magába azt a lehetőséget, hogy olyan kijelentéseket (pl. rá-

³⁸ 5923/72. sz. panasz, Bizottsági döntés. *Decisions and Reports*, No. 3, 44.

³⁹ Croissant v. Germany 13611/88, Judgement of 25 Sept 1999.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1992/60.html?query=Croissant>

⁴⁰ Artico v. Italy case, judgement of 13 May 1980, Series A, No. 37.: A kijelölt védőüggyvéd tevékenységére vonatkozó követelményeket rögzíti.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1980/4.html?query=Artico>

galmazás, becsületsértés) tegyen a vádlott vagy védője, mely alapul szolgál a büntetőeljárásnak. Nem sérti viszont a védekezéshez való jogot, ha ilyen eljárás indul később, legfeljebb az, ha védekezés közben fenyegetik meg a védőt vagy a vádlottat ilyen, későbbi eljárással.

Az ingyenes jogsegéllyel kapcsolatban a költségek viselését illetően érdekes probléma merült fel az Alkotmánybíróság előtt:

Amennyiben a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására nem kerül sor, kirendelés esetén az állam viseli a védelemmel kapcsolatos bűnügyi költséget, míg ha a terhelt érdekében meghatalmazott védő járt el, ennek költségét nem téríti meg az állam. Másrészt amennyiben felmentésre nem került sor, a kirendelt védő jogosult kérni, hogy a bíróság kötelezze a vádlottat a megbízás esetén felszámítható munkadíj megfizetésére.⁴¹

Az Alkotmánybíróság is kifejtette 401/B/1992.⁴² számú határozatában, hogy nem kizárt, hogy az állam a terhelt költségeinek megfizetését vállalja, de erre alkotmányon alapuló kötelezettsége nincs. A határozat indoklása szerint ez a különbségtétel a bíróság előtti egyenlőség elvét nem sérti, s nem jelent alkotmányellenes megkülönböztetést sem.

A személyes jelenlét hiányára vegyünk még górcső alá két jogesetet: az *Asch v. Austria* ügyet⁴³ és az *Isgro v. Italy* ügyet.⁴⁴

Mindkét ügyben olyan tanúvallomás is szerepelt az eljáró bíróságok által, a panaszosok bűnösségének megállapítására irányuló tárgyaláson terhelőként figyelembe vett bizonyítékok között, amelynek tanúihoz a tárgyaláson a vádlottak nem tudtak kérdést intézni.

A Bíróság e kérdés kapcsán emlékeztetett arra, hogy a bizonyítékok perben való felhasználásának szabályozása elsősorban a belső jog feladata, s a belső bíróságoknak kell eldönteniük, milyen bizonyítékot fogadnak el. A Bíróság szerepe ezen a téren arra szűkül, hogy magának az egész eljárásnak – melynek része a bizonyítás – méltányos jellegét vizsgálja meg.

Általában a tárgyalás során, a vádlott jelenlétében kell a bíróságok által figyelembe vett tanúvallomásoknak elhangzania, azonban nem lehet akadálya olyan tanúvallomások bizonyítékként való felhasználásának, melyek nem a bíróság előtt, nyilvános tárgyalás keretében hangzottak el (hanem pl. a nyomozás során a rendőrségen), feltéve hogy a védelem jogai nem szenvedtek csorbát, azaz megfelelő és

⁴¹ HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 728.

⁴² 401/B/1992. AB-határozat, ABH 1994, 528, 531.

⁴³ *Asch v. Austria* judgement of 26 April 1991, 30/1990/221/283: A vádlott elítélése a rendőrségi jegyzőkönyvben foglaltak bíróságon történő felolvasása alapján, a tanú személyes jelenlétének hiánya.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1991/28.html?query=Asch>

⁴⁴ *Isgro v. Italy* case, judgement of 19 February 1991, 1/1990/192/252: a vádlott elítélése a tanúvallomás vád képviselője által történő felolvasása alapján, a tanú személyes jelenlétének hiánya.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/disp.pl/eu/cases/ECHR/1991/28.html?query=Asch>

elégséges alkalma volt utóbbinak egy terhelő tanúvallomás vitatására és a tanú kikérdezésére akár a vallomás megtételekor, akár később.⁴⁵

8. A fegyverek egyenlőségének elve

A 6. cikk 3. pont d) szerint a gyanúsítottnak joga van ahhoz, hogy „kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz, és kieszközhessen a mentő tanúk megidézését és kihallgatását, ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézték, illetve kihallgatják.”

Rendkívül fontos szabály – és a terhelt oldaláról jogosultság – a fegyverek egyenlőségének elve, amely nevesítetten nem jelenik meg az egyezmények, illetve az Alkotmány⁴⁶ szövegében, mégis általános előírásként áthatja a tisztességes eljárás követelményét.

A felek esélyegyenlősége az eljárásban azt jelenti, hogy az ügyben szereplő mindkét félnek (büntetőügyekben a vád képviselőjének és a vádlottnak) egyenlő esélyt kell teremteni az álláspontjuk kifejtésére, tanúk és szakértők igénybevételéhez, ill. jelenti még az egyenlő esélyű meghallgatásnak és kikérdezésnek a jogát. Ez az egyenlőség azonban a felek eljárásbeli esélyegyenlőségét nem akadályozhatja, mindkét félnek meg kell adni a lehetőséget, hogy az eljáró szerv előtt azonos eséllyel bizonyítsák igazukat. Adott esetben tehát elsősorban a felek formális egyenlőségének a biztosításán van a hangsúly. Ha az egyik fél tanúkat vonultat fel, akkor a másik félnek is joga van a tanúk állításához. Ha a vád képviselője a vádlott tanúját kikérdezheti, akkor ennek a fordítottját is biztosítani kell.

A fegyverek egyenlőségének elve először 1968-ban, a Bíróság Neumeister-ügyben⁴⁷ hozott ítéletében jelent meg, és az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága tevékenységének eredményeként a tisztességes eljárás elvének egyik meghatározó elemévé vált. Megemlítenő, hogy bár az évtizedek során a Bíróság fejlesztette tovább az elv tartalmát, magát az elnevezést a Bizottság használta először a Pataki és Dunshirn-ügyekben.⁴⁸

A bíróság a Delcourt-ügyben hozott határozatában állapította meg, hogy a fegyverek egyenlőségének érvényesülése általában elengedhetetlen.

Fontos megjegyeznünk még egy tételt a fegyverek egyenlőségének elvével kapcsolatban:

A 6. cikkben írtak teljesülése mellett is csak akkor teljesíthetők a tisztességes eljárás követelményei, ha a vádlottnak megvan a lehetősége arra, hogy az eljárás

⁴⁵ CSONKA P.: Az Európai Emberi Jogi Bíróság 1991. évi joggyakorlata. *Acta Humana* 1993, No. 11, 70.

⁴⁶ Az Alkotmánybíróság határozataiban a fegyverek egyenlőségének elve, mint a tisztességes eljárás egyik pilléréként jelenik meg. (52/1996. XI. 14 AB-határozat, ABH 1996., 159; 6/1998 III. 11. AB-határozat ABH 1998, 91; 14/2002 III. 20 AB-határozat ABH 2002, 106)

⁴⁷ Case of Neumeister v. Austria, judgement of 27 June 1968.

<http://www.worldlii.org/cgi-bin/displ.pl/eu/cases/ECHR/1968/1.html?query=Neumeister>

⁴⁸ DOBROCSI SZ.: A tisztességes eljárás elve mint a büntetőeljárás egyik alapvető követelménye. *Collega*, 2005. április, 122.

menetére és kimenetére alakítólag hasson. Nem elegendő tehát a tárgyalási jelenlét lehetőségének megteremtése, hanem a vádlott aktív részvételének biztosítása is elengedhetetlen követelmény. „Csak az olyan eljárás tisztességes, amelyet a vádlott képes követni és amelyben nincs gátolva abban, hogy a saját védelme érdekében maga is bizonyítékokat terjesszen elő és vallomást tegyen.”⁴⁹

Ezen cikkely két fontos dolgot is említ:

- a) a személyes jelenlét problémáját és
 - b) a tanúkihallgatás jogát.
- a) A bírósági szak előtt nem érvényesül mindig a jelenléti kötelezettség, a törvény kifejezetten felsorolja, mely eljárási cselekményeknél lehet jelen a gyanúsított a törvény erejénél fogva, s ezt meghaladóan az eljárási hatóságokra bízva annak eldöntését, hogy megengedi-e terhelt részvételét vagy sem.
- b) A tanúkihallgatásnál pedig ismételt két kérdéskörre kell kitérnünk:
- ki minősül tanúnak,
 - az anonim tanúvallomásokkal kapcsolatos probléma.

Maga a tanúkkal kapcsolatos garanciák tételes felsorolása a Bíróság a Bönisch-ügyre⁵⁰ vonatkozó döntésében található meg, amely ügy számottevő befolyást gyakorolt a későbbi esetjogra:

- a vádlott tanúinak megidézése (tanúállítási jogosultság) ugyanolyan feltételek mellett történhet, mint a vád tanúinak megidézése,
- a mentő tanúk és a vád tanúinak kikérdezésére azonos feltételek vonatkoznak,
- a vádlottnak minden esetben biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy a vád tanúit (személyesen vagy védője által) kikérdezhesse.

A tanú fogalmát a strassbourgi esetjog széleskörűen értelmezi, s e körbe tartozik a szakértő is. A Bíróság szerint nem minősül a jelen cikk megsértésének, ha a védelem által kihallgatni indítványozott tanúk közül nem mindegyikét idézi meg a bíróság, vagy ha a nyomozás során a kihallgatott tanúk vallomását felolvassák akadályoztatásuk esetén.

Akár eljár védő a terhelt érdekében, akár nem, mindenképpen problémát jelent az anonim tanúk vallomásának felhasználása.⁵¹

Az esetjog kapcsán mára a Strasbourgi Bíróság megállapítja az Egyezmény megsértését, ha a vádlott elítélésére kizárólag anonim tanúk vallomása alapján került sor, akiknek kikérdezésére a védelem közvetve sem kapott lehetőséget. A védelem számára ugyanis módot kell adni arra, hogy az anonim tanúk vallomásának hitel-terdemlőségét vizsgálhassa, megkérdőjelezhesse. Természetesen, ha ennek lehető-

⁴⁹ Application no. 10142/85.

⁵⁰ Case of Bönisch v. Austria, judgement of 6 May 1985, <http://www.worldlii.org/cgi-bin/displ/eu/cases/ECHR/1985/6.html?query=Bönisch>

⁵¹ Kostovski v. The Netherlands, 11454/85, Judgement of 20 November 1989, Lüdi v. Switzerland, 12433/86, Judgement of 15 June 1992, Brandstetter v. Austria, 11170/84, Judgement of 28 August 1991.

ségét a védelem sem kéri, úgy önmagában az, hogy anonim tanúk vallomására alapozta a bíróság az ítéletet, nem ütközik az Egyezmény 6. cikk 3. d) pontjába.⁵²

9. A tolmácshoz való jog

Az Egyezmény 6. cikk 3. pont e) pontja szerint a gyanúsítottnak joga van ahhoz, hogy „*ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.*”

Az Egyezmény ezen cikkelye a bűncselekménnyel vádolt személy tolmácshoz való jogát szabályozza. Ezzel a jogával a gyanúsítottnak már részben a védelemhez való jognál (a Kamasinski v. Austria case, judgement of 19 1989 ügyben) utaltunk. A gyakorlatban ezzel a cikkellyel összefüggésben a legnagyobb probléma a tolmácsolás ingyenességével kapcsolatosan szokott előfordulni.

Az adott pontban szereplő követelmény egyszerű és közérthető módon megfogalmazza: az a személy, aki nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet,⁵³ ingyenes tolmácsolásra jogosult. Ennek ellenére az egyes tagországok eljárási gyakorlatában gyakoriak az olyan esetek, amikor a vádlottat a büntügyi költségen kívül a tolmácsolási költség megfizetésére is kötelezik. A strassbourgi szervek az ilyen gyakorlatot egyértelműen az Egyezmény rendelkezéseinek a megsértéseként értelmezik.

Így például a Bíróság a Luedicke, Belkacem et Koc ügy tárgyalása során⁵⁴ a német bíróságok ilyen jellegű gyakorlatát tarthatatlannak minősítette: az ingyenesség elvének érvényesülését nem lehet feltételekhez kötni, az eljárás kimenetele (felmentés vagy elítélés) azt semmilyen körülmények között nem befolyásolhatja.⁵⁵ Az általános vélekedés szerint mind az angolszász országokra jellemző eljárás, mind a kontinentális országok eljárási rendje megfelel a tisztességes eljárás követelményeinek, annak ellenére, hogy a két eljárási modell között számos szembetűnő különbség található. Ennek megfelelően úgy tűnik, hogy a tisztességes eljárás követelményének érvényesülése megvalósulhat akkor, ha a terhelt jogai megfelelő egyensúlyban állnak a vád és nem utolsósorban a sértett és a tanúk jogaival. Ez az egyensúlyi helyzet előre nem meghatározható, mindig az adott körülmények között kell vizsgálni megvalósulását. Úgy tűnik azonban, hogy az eljárási rendszerek – bár egymástól eltérőek – alapvetően tisztességesek: egészében véve az eljárás különböző résztvevőinek jogai egyensúlyban állnak egymással.⁵⁶

Kérdésként vetődhet fel, hogy miért kell az eljárások minőségével, hosszával ilyen sokat foglalkoznunk. Erre választ Bárd Károly tollából idéznék:

„Az eljárások minőségének az Európai Emberi Jogi Bíróság azért tulajdonít kiemelkedő jelentőséget a demokratikus társadalomban, mert magát a »demokratikus

⁵² HALMAI G.–TÓTH G. A. (szerk): i. m. 731.

⁵³ Language used in court, langue employée à l'audience

⁵⁴ Luedicke, Belkacem et Koc case, judgement of 28 November 1978.

<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/5.html>

⁵⁵ MAVI V.: i. m. 164.

⁵⁶ BÁRD K.: *Kit illet...* i. m. 49.

társadalom» fogalmát szélesen értelmezi: nemcsak a többség uralmát, a közösségi önkormányzatot és a politikai részvételt érti alatta, hanem olyan értékeket, mint a pluralizmus, a türelem, a széles látókörűség és a demokrácia fogalma alá vonja a törvények uralmát és a jogállamiságot.⁵⁷

A magyar ügyeket tekintve Bodor Tibor megállapítása szerint:⁵⁸

„Önkritikusan meg kell állapítani, hogy a magyar büntetőeljárások egy része sem állná ki a szigorú strassbourgi próbát.”

A Bíróságnak a 6. cikk megsértését megállapító ítéletei hatására számos tagállam kénytelen volt jelentősen változtatni eljárási törvényén és törvénykezési rendszerén. E módosításokat a jogalkalmazói kar tagjai számos esetben fájdalommal élték meg: a változtatások olykor csak azzal jártak, hogy érvényüket veszítették rutinszerűen követett korábbi eljárásaik, munkamódszereik, máskor viszont kivívott és megintgathatlannak tűnő hatalmi pozícióikat rendítették meg a módosítások, és sebet ejtettek azon a képen, amelyet önmagukról kialakítottak.⁵⁹

⁵⁷ BÁRD K.: *Demokrácia...* i. m. 75.

⁵⁸ BODOR T.: A bírói pártatlanság követelménye és az eljárás ésszerű időtartama. *Büntető eljárásjogi Olvasókönyv.* (szerk: TÓTH Mihály). Osiris Tankönyvek, Budapest, 2003, 53–55.

⁵⁹ BÁRD K.: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum*, 2004, 1, 46.